Tomislav Maretić

AKADEMIK VLADIMIR DEVIDÉ, JAPANOLOG, KNJIŽEVNIK – PROZAIK, ESEJIST, PJESNIK I PREVODITELJ

Zaslužni hrvatski matematičar, kao što je dobro poznato, ujedno je najpoznatiji hrvatski japanolog (i jedan od najvećih na području jugoistočne Europe), širitelj znanja o dalekoistočnoj kulturi općenito, posebno japanskoj. Vladimir Devidé je naš prvi i najveći teoretičar haiku pjesništva, te je i sâm jedan od ponajboljih hrvatskih haiku pjesnika, pisac haibuna i književnik.

Objavio je gotovo jednak broj knjiga iz japanologije i književnosti kao i iz matematike.

Kako je sâm rekao, "na prvi, površni pogled moglo bi se činiti da su matematika i poezija na upravo suprotnim krajevima ljudske duhovne djelatnosti. Prva je strogo logična, druga osjećajna i emotivna. No ako bolje promislimo ograničivši se od poezije baš na haiku, haiku i matematika kao zajedničke crte imaju sažetost, određenu askezu u sredstvima izražavanja i bogatstvo sadržaja u krajnje zgusnutoj formi". U jednom od posljednjih njegovih intervjua rekao je da ga jedino matematika i haiku nisu nikada razočarali i da su oni za nj dva granitna stupa postojanosti.

Iz *Antidnevnika prisjećanja,* koji je prošle godine doživio svoje drugo izdanje pod naslovom *Na krilima noćnog paunčeta,* doznajemo da se Devidé oduševio za likovne umjetnosti Dalekog istoka već s petnaest/šesnaest godina. Izrezivao bi tada iz novina članke i reprodukcije kineskoga, korejskog i japanskog slikarstva i kiparstva. Kao gimnazijalac za vrijeme rata (1942./43.) odlazio bi na zagrebačku Akademiju likovnih umjetnosti slušati predavanja iz povijesti i umjetnosti profesora Ljube Babića. Zanimanje za umjetnost Kine i Japana nastavila se dalje za studija i rada na disertaciji te je redovito nabavljao knjige o kineskom i japanskom slikarstvu, tragajući po knjižarama i antikvarijatima. Navodi da je do svoje tridesete godine skupio preko stotinu takvih knjiga. Osim za dalekoistočnu umjetnost Devidé je pokazivao i

interes za umjetnost drevnog Egipta. Međutim, zaokupljen svojim drugim interesima za to jednostavno više nije imao vremena.

Želja da otputuje i upozna Japan izbliza, da vidi po muzejima izvornike umjetnina koje je poznavao kao reprodukcije ostvarila mu se poslije dosta nastojanja te se godine 1961. zaputio na put u "Zemlju izlazećeg sunca", na "studijski boravak" sa stipendijom japanskog Ministarstva prosvjete za postdoktorske studije iz matematike. Put je međutim, plaćala matična zemlja. Kako navodi, dok su tada naši sportaši, kao i poslovni ljudi putovali redovito zrakoplovom u Japan, njemu je pak preostalo jedino putovanje brodom. No bio je to izvor mnogih zanimljivih iskustva, opservacija, anegdota koje se nisu mogle doživjeti zrakoplovnim letom, kao što to podrobno opisuje u memoarskoj knjizi. Sve do tada, po vlastitom priznanju, Devidé nije znao što je to haiku. No iskrcavši se u Yokohami, potom odveden u Tokio u dom za strane stipendiste na posjednjoj stranici *The Japan Times* na engleskom jeziku pročitao je prvi haiku pjesnika SODO-a

Koliba u proljeće:
ničega u njoj –
u njoj je sve!

Ljepota i dubina te pjesme ga je oduševila. U komentaru kaže: *Pročitavši to, bio sam kao ošinut. U proljeće, kad se sve budi, eto prazne kolibe koja upravo time što je prazna omogućava da sve uđe u nju. Nema nikakvih nepotrebnih stvari koje bi to spriječile. Svo bujanje proljeća puni praznu kolibu svojim beskrajnim bogatstvom.*

Otada, znači od srpnja 1961. praktički, kako je rekao, nije bio prošao ni jedan dan u njegovu životu da nije nešto čitao, pisao ili barem razmišljao o haiku.

Poslije povratka u domovinu od 1963. godine Devidé predaje na raznim tribinama o haiku i otada je ukupno održao oko dvjestopedeset javnih predavanja o poeziji, književnoj i kulturnoj povijesti Japana, te je objavio u našim, japanskim, američkim, njemačkim itd. literarnim časopisima oko tristo članaka. Zahvaljujući razumijevanju akademika Ivana Supeka, koji je tada uređivao savezni časopis *Encyclopedia Moderna*, u njemu su

objavljena dva opsežnija eseja o haiku (1967. i 1969.), koja su bila na neki način temelj knjige *Japanska haiku poezija i njen kulturnopovijesni okvir*, publicirane godine 1970. Može se reći da je knjiga "uspjela", jer je tada kao bestseler bila na drugom mjestu (iza *Razgovora s Miroslavom Krležom* Predraga Matvejevića). Može se reći da je upravo ova knjiga bila krucijalna za hrvatski haiku pokret, a tada i za širu okolinu. Knjiga je izašla u pet izdanja (prvo vlastita naklada, drugo i treće u nakladi Sveučilišne naklade Liber, četvrto u nakladi Cankarjeve založbe Zagreb i peto u Zagrebačkoj nakladi 2003.). Ukupno je tiskano petnaest tisuća primjeraka.

Knjiga sadrži petsto haiku od stotinu haiku pjesnika na japanskom izvorniku i hrvatskom prijevodu. Pjesme su prevođene s japanskog i uz pomoć pretežno engleskih, francuskih, njemačkih i ruskih prijevoda, s vlastitim i tuđim komentarima. Započinje naslovom *Kulturnopovijesni okvir haiku* u kojem nas Devidé najprije upoznaje sa zanimljivim razlikama duhovnog pristupa prema okolini i prirodi između čovjeka Zapada i čovjeka Istoka. Govori o duhovnom ozračju iz kojeg je nastala istočna umjetnost, koja se bez osnovnog razumijevanja te duhovnosti, što uključuje prije svega zen-budizam ne može shvatiti, a kamoli interpretirati, upravo na jednaki način kao što se europska umjetnost ne može razumjeti bez osnovnog razumijevanja kršćanstva. Devidé nas naširoko upoznaje sa svijetom dalekoistočne kulture, posebno japanske, prenoseći osnovne tečevine života i estetike Dalekog istoka, spominjući bitne informacije i znanja o japanskoj književnosti, kazalištu Nô, glazbi, ikebani, japanskim vrtovima, čajnoj ceremoniji, sumi-e slikarstvu i kaligrafiji, fokusirajući se potom na haiku, na taj, kako veli Blyth: "Posljednji cvijet čitave istočne kulture, koji je ujedno jedan put života". Spomenuta knjiga je u tim sedamdesetim godinama, poznatim po svekolikoj hrvatskoj šutnji i zatomljenosti donijela određeno duhovno strujanje. U spomenutoj knjizi autor na nenametljiv način uz sav tada "vladajući materijalizam" govori isključivo o duhovnim sferama i estetici, uspoređujući Istok i Zapad, citirajući Evanđelje i Bibliju, sv. Franju i sv. Bernarda s jedne strane te indijski mahayana budizam, kineski chan, taoizam, zen-budističke spise s druge strane... ne zato da bi jedne podredio drugima, nego da bi osvijetlio razlike u načinu duhovnog promišljanja

Istoka i Zapada uvažavajući jedne i druge i približavajući jedne drugima. Takva knjiga u tom vremenu bila je mnogima određeno osvježenje, dah demokracije pa i stanovito "vrelo duhovnosti". S prvom knjigom te uključujući niz djela koja slijede poslije *Japanskog haiku pjesništva* Devidé je bio za nas u jednoj osobi ono što su u Zapadnom svijetu predstavljali: Patrick Lafcadio Hearn, Reginald Horace Blyth, Daisetsu Teitaro Suzuki, Heinrich Dumoulin, Kenneth Yasuda, Harold G. Henderson, kao i William J. Higginson (poznati japanolozi i upoznavatelji Zapada s kulturom Istoka).

Preko relevantnih vrhunskih japanskih i zapadnih stručnjaka za područje japanologije, dalekoistočne religije i kulture, kao i vlastitim iskustvima, pisanjem, putovanjima, kontaktima, razmjenama, Devidé se uvijek borio za stav da se haiku ne shvati na površan način, to jest tek kao nastavak poema zapadnog slobodnog stiha u tri retka, kako ga često tumači većina zapadnih kritičara koji se ovom žanru jednostavno nisu dostatno posvetili. On zagovara stav koji je izazvao i polemičke tonove "kako je prirodno da za teorijsku analizu haiku pjesništva zapadnjačka teorija književnosti neće biti najpogodnija. Naime 'aroma zena', što prati praktički svaki dobar haiku ne može se interpretirati bez poznavanja dalekoistočnih svjetonazora, prije svega zen-budizma. Ljepota se u haiku ne sastoji u raskoši i bogatstvu nego je suzdržana te u duhu japanske estetike wabi i sabi". Kako bi pak sam Devidé metaforički dodao: "Zapisati neki haiku znači, dakle, registrirati doživljaj haiku trenutka, registrirati poljubac pjesme života".

Uz dva haiku pjesnika – T.P. Marovića (prve haiku pjesme na hrvatskom jeziku u splitskim *Mogućnostima*, 1961.) i Dubravka Ivančana (prva zbirka haiku pjesama *Leptirova krila*, 1964.) Devidéova knjiga *Japansko haiku pjesništvo* (1970.) posebno je hrvatskom čitateljstvu omogućila izravni uvid u ljepotu i duhovnost japanskog haiku. Knjige koje su kasnije slijedile proširivale su znanja o Japanu s raznih aspekata, no autor je redovito u njima podvlačio velike japanske pjesnike i pjesnikinje i njihova djela, kao i suvremene japanske haiđine. Među objavljenim knjigama je uz kulturološka djela i *Antologija hrvatskog haiku pjesništva* (1996.), kao i vlastita haiku zbirka te zbirka haibuna. Osim ovoga Devidé je napisao sinopsise za osam polusatnih filmova o povijesti kulture i umjetnosti Japana. Preveo je

na hrvatski *Rashômon i druge priče* (autor čuveni književnik Ryûnosuke Akutagawa). Rezultati Devidéovog utjecaja i djelovanja vidjele su se već i u Haiku – prvom haiku časopisu u Europi, kojeg je pokrenuo Zvonko Petrović u Varaždinu, tada na jugoslavenskoj razini i koji je početno izlazio od 1977. - 1981., te kasnije s prekidima do nedavno.

Jim Michael Kacian, renomirani suvremeni američki haiku pjesnik, izdavač i promicatelj haiku pjesništva i suosnivač organizacije *World Haiku Association* u svom govoru o haiku u ovom dijelu Europe na osnivačkoj skupštini u Tolminu (Slovenija) godine 2000., naziva Vladimira Devidéa, pionira, prevoditelja i interpretatora haikua, balkanskim Blythom. Naime, Devidé kao poliglot, pjesnik i posvećenik mogao je uspoređivati engleske, njemačke, francuske i ruske prijevode s japanskim izvornicima mogao je i uspio je objasniti i kulturne razlike koje su zahtijevale različite načine izražavanja u pojedinim jezicima – istaknuo je Kacian. O tome svjedoči niz napisa u stranim i našim časopisima. Drago Štambuk naziva ga "jednim od onih rijetkih renesansnih duhova koji je spajao naizgled nespojivo i širio granice razumijevanja".

Glavni i najuporniji inspirator hrvatskog haiku pokreta bio je upravo prof. Devidé. Godine 1986. održana je u zagrebačkom Muzejskom prostoru *Mimara* na Jezuitskom trgu velika reprezentativna izložba japanske umjetnosti pod naslovom *Kyoto – cvijet kulture Japana*. Glavni dio luksuznog kataloga te izložbe izveli su Devidéova supruga Yasuyo Hondô i sâm Devidé. U sklopu velebne izložbe Devidé je organizirao i prvu Priredbu domaćeg haiku pjesništva na kojoj su sudjelovali Tomislav Marijan Bilosnić (Zadar), Vladimir Devidé (Zagreb), Ljubomir Dragović (Šibenik), Franjo Krizmanić (Banja Luka), Tomislav Maretić (Zagreb), Tonči Petrasov Marović (Split), Zvonko Petrović (Varaždin) i Slavko Sedlar (Vršac), pročitavši po deset svojih haiku pjesama. Pjesme Dubravka Ivančana čitala je njegova prevoditeljica, prof. Helga Smodić. Nakon recitiranja i kratkog izlaganja o razvoju haiku poezije u našoj zemlji, razgovaralo se s brojnim posjetiteljima recitala, prvoga takve vrste u tadašnjoj Jugoslaviji.

Devidéovi prijevodi naših haiku na engleski omogućili su prvo pojavljivanje hrvatskog haiku u međunarodnim antologijama i natječajima. Za-

nimljivo je primijetiti da se među autorima antologije *Four Seasons* (1991.) našla i nekolicina naših pučkoškolaca čiji su haiku oduševili neke autoritete u ovom području (vlastita izjava poznatog engleskog pjesnika Jamesa Kirckupa). Godine 1986. izašao je dosad najugledniji svjetski almanah haiku pjesništva autora Willama J. Higginsona. Po zastupljenosti, od pedesetak zemalja samo su SAD i Japan ispred Hrvatske. Tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj se razvio jedan novi žanr, *haiku iz rata*. U uglednoj belgijskoj antologiji svjetske haiku poezije *Duizend kolibries* od 35 zemalja Hrvatskoj su dodijeljena dva poglavlja, *Hrvatski haiku* i *Rat u Hrvatskoj*.

Devidé je sastavio prvu *Antologiju hrvatskog haiku* (1996.), aktivno je sudjelovao na haiku sastancima u Zagrebu, Samoboru, Krapini, Kloštru i drugdje, te u haiku-radionicama u nas i u inozemstvu. Publicirao je svoj haiku u našim i stranim časopisima te je bio središnja figura hrvatskog haiku pokreta. Kako je netko rekao: "riječ haiku u nas je za širu javnost usko povezana s imenom Devidé, kao i obratno", ime Devidéa asocira na haiku.

Poznato je da je hrvatski haiku snažno zapažen na međunarodnoj sceni, s mnoštvom ostvarenja i "pobjedâ" na međunarodnim haiku natječajima. Devidé je često i prilično govorio o tom hrvatskom uspjehu u čijim je temeljima sâm stajao. Svoj vlastiti uspjeh kao haiku pjesnika nije nikada naglašavao. Dvojezična zbirka njegovih haiku pjesama *Trenutak/ The Moment* izdana je godine 1997. Potrebno je reći da je Devidé napisao i prvu našu knjigu vrlo uspješnih hajbuna *Bijeli cvijet* 1994., te prve renge i prvu zbirku renga (prva renga publicirana je 1988. u Maruliću, a zbirka *Renge* godine 1995. Sipar, Zagreb) zajedno sa Zvonkom Petrovićem i Tomislavom Maretićem).

Neka se spomene da uz cijenjene natječaje "Kusamakura", "Hekinan", "Mainichi Daily News", te posebnije "Natječaj povodom obljetnice Bashôove smrti – Japan 2004.", na kojima su Devidéovi haiku dobivali priznanja, upravo *Haiku natječaj* japanske tvrtke za proizvodnju čaja "ITO EN" predstavlja međunarodno najpriznatiji natječaj za haiku pjesništvo u svijetu. Osnovan je godine 1989. uz stalan porast sudionika haiku pjesnika, koji, uzevši sve japanske i međunarodne natjecatelje broji posljednjih godina i do preko milijun pojedinačnih haiku pjesama (najviše na japan-

skom te potom na engleskom)! Nagrađene pjesme otisnute su i na limenkama to jest ambalaži njihovih proizvoda. Na ovom natječaju Amika je tijekom godinâ zadobio deset nagrada-pohvala-priznanja.

Na temelju vlastite haiku poezije Devidé predstavlja sâm vrh hrvatskog haiku pjesništva. Nagrade koje je dobio na međunarodnim natječajima, a posebno na onom najcjenjenijem, o tome rječito govore. Međutim, potrebno je naglasiti da među nenagrađivanim Amikinim haiku, u njegovoj zbirci kao i u periodici (sveukupno oko 400 haiku uradaka) ima mnoštvo izvrsnih haiku od kojih su neki komentirani, isticani i hvaljeni od svjetskih stručnjaka ovog pjesničkog žanra.

Knjiga haibuna izdana je pod naslovom *Haibuni – riječ i slika* dvojezično, kao hrvatsko i englesko izdanje 1997., te na njemačkom (1999.) i japanskom jeziku 2006.).

Višestruko interesantna memoarska knjiga *Antidnevnik prisjećanja* (1995.), izdana potom 2010. (*Na krilima noćnog paunčeta*, Felsina, izd. Tvrtko Klarić i Yasuyo Hondô Devidé) jest "dnevnik" koji opisuje "dogodovštine po sjećanju" kao i kasnije dodane aktualne događaje s najrazličitijom materijom i različitim žanrovima, putopisom, humoreskama, razmišljanjima i sanjarenjima, opisima ljudskih sudbina, filozofskim esejima, događajima od ranog djetinjstva do praktički same smrti (posljednji zapis "Kako sam, na kraju, umro") – još čeka svoju relevantnu književnu ocjenu.

Vladimir Devidé bio je član Društva književnika Hrvatske od 1970., a od 1981. Hrvatskog PEN centra. Bio je počasni predsjednik Društva hrvatskih haiku pjesnika, počasni član Njemačkoga haiku društva, savjetnik WHA (World Haiku Association) i član HIA (Haiku International Association).

Godine 1983. primio je japansko carsko odličje za zasluge od japanskog Ministarstva kulture – "Kun-san-tô Zuihôshô" (Orden svetoga blaga trećeg stupnja).

Drago Štambuk, hrvatski veleposlanik u Japanu, isposlovao je da se u okviru Konferencije o azijskoj literaturi (Librasia) svake godine dodijele nagrade za najbolji haiku na engleskom jeziku pod imenom "Vladimir Devidé". Dne 28. svibnja 2011. u Osaki proglašene su prvi put nagrade

“Vladimir Devidé”. Štambuk je istaknuo važnost i pionirske zasluge hrvatskoga sveučilišnog profesora i matematičara Devidéa za pisanje haiku poezije u Hrvatskoj i njezinu okruženju, te za promicanje japanske tradicije i kulture.

Za nas haiku pjesnike Devidé je bio autentični poslanik japanskog haiku, nekako kao jedan od onih slavnih Bashôovih učenika koji su sjedili s Majstorom za stolom i pisali haikai, razmatrali o poeziji, o trenutnom prosvjetljenju u dodiru s prirodom i njezinom unutarnjom istinom. Činilo nam se kao da se Devidé poslije boravka u Japanu nekako došetao k nama od Bashôovog stola s idejama koje su u našu stvarnost donijele novost. Bio je naš haiku Učitelj i naš haiku Majstor.

Ako bi hrvatske haikuiste pitali na kraju, što je nama i za nas značio profesor Vladimir Devidé, jasno je da bi slijedili različiti odgovori, ozbiljni i anegdotalni, zasigurno i šaljivi s obzirom na Devidéov nepresušni humor kojim je razbijao patetiku, začinjao komunikacije kao i svoja predavanja, a da su ona uvijek bila i ozbiljna i zabavna. Siguran sam da bi u svim odgovorima bilo zajedničko jedno: ljubav za ljepotom u prirodi i u ljudskoj duši, ljubav prema rafiniranosti i plemenitosti te prijateljstvo u haiku pjesmi svih koji se u njoj sastaju, razumiju je i vole je.

Šest Devideovih haiku pjesama

Iz beskonačne
daljine dolijeće
bijeli leptir.

Proljetni pljusak:
zatim, od svake kapi
šumska jagoda.

Roj komaraca
lebdi, kruži, zuji
i hrli nikamo.

U kasnu večer,
kad zrije sjeme travâ –
toplina svježine

Modroga vrata,
zeleni gušter klizne
bijelim kamenom.

Padne kapljica –
polukuglast mjehurić
prsne – u ništa.

Djela iz japanologije

Japanska haiku poezija i njen kulturnopovijesni okvir, Vlastita naklada, 1970.

Japanska haiku poezija i njen kulturnopovijesni okvir, Sveučilišna naklada Liber, 1976.

Japanska haiku poezija i njen kulturnopovijesni okvir, Sveučilišna naklada Liber, 1977.

Japanska haiku poezija i njen kulturnopovijesni okvir, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1985.

Japanska haiku poezija i njen kulturnopovijesni okvir, Zagrebačka naklada, Zagreb, 2003.

Japan – tradicija i suvremenost, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1978.

Japan – prošlost i budućnost u sadašnjosti, Znanje, 1978.

Iz japanske književnosti, Spektar, Zagreb, 1985.

Japan – poezija i zbilja, Alfa, Zagreb, 1987.

Japan za djecu, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1987.

Japan – prošlost i budućnost u sadašnjosti, Vjesnik, Zagreb, 1988.

Razgovori o haiku poeziji, Rastimir Stanković, Vladimir Devidé; Krajinski književni krug, Zaječar-Knjaževac, 1991.

Zen, Znanje, Zagreb, 1992.

Japan, monografija, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Sudjelovao u velikom Katalogu izložbe Kyoto, cvijet kulture Japana, 1986.

Književna djela

Bijeli cvijet, Mladost, 1988.

Vladimir Devidé, Luko Paljetak, Boris Palčić Caskin, Paun Petronijević, Zvonko Petrović; Haiku, naklada Macuo Bašo, Požega, 1991.

Bijeli cvijet, M.G.V., Zagreb, 1994.

Antidnevnik prisjećanja: Pogled unatrag i unaprijed, Znanje, Zagreb, 1995.

Renge, Vladimir Devidé, Tomislav Maretić, Zvonko Petrović, naklada Sipar, Zagreb, 1995.

Antologija hrvatskoga haiku pjesništva, Naklada Pavičić, Zagreb, 1996.

Trenutak/The Moment, naklada Ceres, Zagreb, 1997.

Vladimir Devidé i Nada Žiljak, Haibuni, riječ i slika, naklada FS d.o.o. Zagreb, 1997.

Vladimir Devidé i Nada Žiljak, Haibun, Words & Pictures, naklada FS, 1997.

Vladimir Devidé i Nada Žiljak, Haibun, Wort Und Bild, naklada FS, 1997.

Vladimir Devidé i Nada Žiljak, Haibun, na japanskom jeziku, naklada FS, 2006.

Na krilima noćnog paunčeta, naklada Felsina, Zagreb 2010.

Uredio: Dubravko Ivančan i Nada Žiljak, "Haiku", Riječ i slika, naklada FS, Zagreb, 1996.

Prijevodi

Alexis Carrel, Molitva, naklada V.B.Z., Zagreb, 1995.

Ryûnosuke Akutagawa, Rashomon i druge priče, naklada Šareni dućan, Koprivnica (suizdavač: Nova stvarnost, Zagreb), 2000.

SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA

VLADIMIR DEVIDÉ
1925. – 2010.

Nakladnik
HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Za nakladnika
akademik Pavao Rudan, glavni tajnik

Tehnički urednik
Ranko Muhek

Lektorica
Suzana Jukić

Naklada
250 primjeraka

ISBN 978-953-154-108-4

Zagreb, 2012.